

1913-2013

'100 jaar Volksuniversiteitswerk in Nederland'

Verslag van het symposium op 18 april 2013 in Amsterdam

Foto's van Tamara Hoekwater
Druk Aeroprint Digitaal
Uitgave Volksuniversiteit Amsterdam
Rapenburgerstraat 73
1011 VK Amsterdam
www.vua-ams.nl

1913-2013

'100 jaar Volksuniversiteitswerk in Nederland'

Verslag van het symposium op 18 april 2013 in Amsterdam

Het symposium is mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de Dienst Werk en
Inkomen van de Gemeente Amsterdam

 Gemeente Amsterdam

Inhoud

1.	Voorwoord	7
2.	Opening door mw drs. Andrée van Es, wethouder Participatie, Diversiteit en Burgerschap bij de Gemeente Amsterdam	9
3.	Inleiding door drs. Frits Spangenberg, publicist en oprichter van Onderzoeksbureau Motivaction	15
4.	Verslag werkgroep 1: Burgerschap	21
5.	Verslag werkgroep 2: Diversiteit	25
6.	Verslag werkgroep 3: Digitalisering	29
7.	Verslag werkgroep 4: Bindende factor	33
8.	Highlights uit de plenaire discussie	37

1. Voorwoord

1913-2013: 100 jaar Volksuniversiteit Amsterdam.

Maar 100 jaar Volksuniversiteit Amsterdam betekent ook 100 jaar Volksuniversiteitswerk in Nederland, want snel na de oprichting van de Amsterdamse Volksuniversiteit volgden Groningen, Tilburg, Utrecht, Den Haag en nu zijn er zo'n 87 volksuniversiteiten verspreid door het land.

Om terug te kijken maar vooral ook om vooruit te blikken werd op donderdag 18 april jl. in Amsterdam een symposium gehouden over 'de toekomst van het volksuniversiteitswerk in Nederland'. Aan deze dag werd deelgenomen door vertegenwoordigers van volksuniversiteiten, van sociaal-maatschappelijke en culturele organisaties en door beleidsmedewerkers werkzaam binnen de volwasseneneducatie bij diverse gemeenten en landelijke organisaties.

In dit verslag zijn de openingsspeech van de wethouder mw drs. Andrée van Es, de inleiding van drs. Frits Spangenberg en de inleidingen en discussiestellingen van de vier werkgroepen opgenomen.

Ook de hoofdlijnen in de discussies in de werkgroepen staan in dit verslag.

Tijdens de sessies in de werkgroepen zijn geen pasklare antwoorden gevonden. Wel zijn richtingen en uitgangspunten benoemd die bij Volksuniversiteit Amsterdam centraal zullen staan in de verdere uitwerking van het beleid. Het beleid dat ons in staat moet stellen - om met de woorden van de wethouder te spreken - in deze nieuwe eeuw een rol te blijven spelen in en een bijdrage te blijven leveren aan de lerende stad. Hierbij achten wij nauwe samenwerking met onze collega-instellingen en met de deelnemende organisaties aan het symposium, van groot belang.

Op het symposium is het boek '*Leren omdat het leuk is – 100 jaar volksuniversiteiten*' gepresenteerd, waarin de afgelopen 100 jaar zijn verwoord en verbeeld. In het boek is ook de documentaire opgenomen die in 1988 is gemaakt bij het 75-jarig bestaan van de Bond van Nederlandse Volksuniversiteiten, onder de titel *Wij spelen geen professortje*, aangevuld met een documentaire die over de laatste 25 jaar van het volksuniversiteitswerk is gemaakt. Deze laatste beleefde op het symposium zijn première.

Een dag met inspirerende discussies en ontmoetingen.

Dank aan allen, inleiders, voorzitters en deelnemers, die deze dag tot een groot succes hebben gemaakt.

Lidewij Verheggen
directeur Volksuniversiteit Amsterdam

Mei 2013

2. Opening door mw drs. Andrée van Es, wethouder Participatie, Diversiteit en Burgerschap bij de Gemeente Amsterdam

100 jaar Volksuniversiteit Amsterdam!

Dames en heren, fijn om u allen te ontmoeten op deze feestelijke dag. Met plezier en met een groot gevoel voor het belang van de Volksuniversiteit, heb ik de uitnodiging aanvaard om hier te spreken en de opening van het symposium te verrichten.

100 jaar Volksuniversiteit Amsterdam!

Namens het gemeentebestuur feliciteer ik u van harte met dit prachtige jubileum!

De Volksuniversiteit Amsterdam was de eerste volksuniversiteit in Nederland en is nog steeds de grootste. Mijn felicitaties aan bestuur, directie en medewerkers en aan de vele voorgangers die de Volksuniversiteit Amsterdam groot hebben gemaakt. Maar vooral ook voor al die duizenden cursisten die in de afgelopen 100 jaar zich hebben kunnen ontwikkelen door de cursussen van de Volksuniversiteit. De Volksuniversiteit is een parel in de Amsterdamse volwasseneneducatie!

De Amsterdamse Volksuniversiteit werd 15 januari 1913 opgericht, onder andere om 'het volk te verheffen'. In het Gedenboek der Volksuniversiteit 1913-1923 is te lezen dat het programma bestemd was voor 'zeer eenvoudige lieden maar ook voor de hoogst beschaafde'. Onder het motto 'kennis is de weg naar persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling' werden er cursussen algebra, gasfabricage en staathuishoudkunde gegeven.

Grote namen hebben zich verbonden aan de Volksuniversiteit: Max Euwe die schaakles gaf; Floor Wibaut, hij gaf een cursus over politiek; professor Steinmetz uit Leiden die in de avonden les aan minderheden gaf. Het is verbazingwekkend hoe groot de interesse was: meer dan 3000 mensen schreven zich in voor 23 cursussen. En wat opvalt is dat de helft van de cursisten vrouwen was. Een succesvol concept. Een jaar later volgde Groningen, Tilburg, Den Haag, Utrecht. Nu telt ons land 87 volksuniversiteiten.

In de afgelopen 100 jaar hebben vele honderdduizenden Amsterdammers en mensen van ver daarbuiten, deelgenomen aan een van de vele cursussen, workshops, lezingen, excursies.

100 jaar bijdrage aan participatie, emancipatie, algemene ontwikkeling en 'geestelijke verheffing'. Wat een prachtige idealen van de oprichters: door algemene ontwikkeling mensen een bredere kijk op de eigen wereld en de wereld om hen heen geven. Mijns inziens heeft dit ideaal niets aan relevantie en actualiteit verloren.

De doelstellingen hebben de gemeente Amsterdam en de Volksuniversiteit bij elkaar gebracht: volksverheffing was de oorspronkelijke doelstelling van de Volksuniversiteit, volksontwikkeling was de doelstelling van de gemeente Amsterdam vanaf de jaren '60 tot ver in de jaren '70.

Volksontwikkeling in al haar facetten: volkshuisvesting, volksgezondheid, emancipatie van vrouwen enzovoort. De gemeente en de Volksuniversiteit hadden en hebben een gezamenlijke sociale en educatieve taak.

De Volksuniversiteit Amsterdam en de gemeente Amsterdam onderhouden al 50 jaar een relatie met elkaar. 2013 is óók een jubileumjaar voor de relatie van de gemeente Amsterdam met de Volksuniversiteit. In de jaarverslagen staat te lezen dat in 1963, na 50 jaar zonder overheidssteun

te hebben gewerkt, bij de gemeente Amsterdam subsidie wordt aangevraagd. Aanvankelijk was dat een bijdrage aan de exploitatiekosten, maar al spoedig werd de subsidie expliciet bestemd 'ten behoeve van activiteiten, cursus aanbod en Volwasseneneducatie'.

De laatste 17 jaar verleent de gemeente Amsterdam een subsidie voor het organiseren van taalcursussen voor mensen die Nederlands als tweede taal leren, van beginners tot gevorderden.

Volwasseneneducatie en kennis van de Nederlandse taal staan centraal in onze 50 jaar durende relatie.

We vieren vandaag wat er in het verleden gestart en bereikt is, maar ook richten wij onze blik natuurlijk op de toekomst. De idealen van toen en de ervaring van alle voorgangers die, net als wij, hun steentje wilden bijdragen aan een toegankelijke stad is onze waardevolle bagage. Want anno 2013 staan we voor dezelfde thema's, maar in een wereld die er totaal anders uitziet dan 100 jaar geleden.

Een geïndividualiseerde wereld waarin een hoge mate van zelfstandigheid een vereiste is, een wereld waarin naast analfabeet zijn een nieuwe tekortkoming zich voordoet: digibeet zijn. Een digitale wereld met oneindige mogelijkheden voor hoger opgeleide en geëmancipeerde mensen. Een wereld waarin veel competenties en ook burgerschapsvaardigheden nodig zijn om sociaal en economisch te kunnen participeren.

Dames en heren, ik moet vaak vaststellen dat niet iedere Nederlander in staat is om aan deze eisen te voldoen. Zo telt Amsterdam rond de 70.000 Amsterdammers met een taalachterstand. Zij beheersen onder andere de Nederlandse taal onvoldoende om aan het werk te kunnen, om mee te draaien in de samenleving.

Twee weken geleden was ik op bezoek bij een vrouwentaalgroep in Amsterdam Slotervaart. Het enthousiasme van veel van deze deelnemers is ontroerend. Het werd me opnieuw duidelijk dat voor sommigen een dergelijke les, die onder schooltijd wordt gevolgd, echt een deur opent naar een grotere wereld dan de kleine kring van eigen huishouden, gezin en lokale gemeenschap. Ik wil dat alle Amsterdammers maximaal meedoen in de stad. Ook deze vrouwen. Ik vind het belangrijk dat meer mensen kunnen werken, zelfredzaam zijn en hun eigen brood verdienen.

Goed onderwijs, ook voor volwassenen kan hier aan bijdragen. Graag wil ik juist op deze plek het belang van een goed educatiestelsel wat uitvoeriger belichten.

In de 21e eeuw is permanente educatie een noodzaak geworden om in de globale sociale en economische dynamiek niet achterop te raken. Scholing, kennis en training van (beroeps) vaardigheden is noodzakelijk om je op professioneel niveau te kunnen kwalificeren, of om creatieve talenten verder te ontwikkelen. Om een opleiding met succes te kunnen volgen moet

men de taal beheersen. Voor een substantieel deel van de bevolking is laag- en andersgeletterdheid al dan niet gecombineerd met weinig kennis van de maatschappij en beperkte sociale competenties een belemmering om 'volwaardig' te participeren.

Educatie opent de deur naar de arbeidsmarkt en er zijn meer positieve effecten van educatie. Mensen die de basisvaardigheden beheersen, kunnen hun kinderen helpen bij het huiswerk, nemen eerder deel aan het culturele leven en melden zich makkelijker aan als vrijwilliger. Scholing draagt bij aan de zelfredzaamheid en geeft mensen meer grip op hun leven.

De toekomst van de educatie aan volwassenen vraagt niet alleen een passend budget, het vraagt om nieuwe modellen van onderwijs en zelfwerkzaamheid; om de inzet en samenwerking van belangrijke partners op dit gebied. Zo kunnen wij tot een sterke educatie-infrastructuur in Amsterdam komen.

Later op de dag gaat u in werkgroepen een aantal thema's behandelen. Thema's die mij als wethouder ook na aan het hart liggen en waar ik deze periode op in wil zetten.

Op twee van die thema's wil ik wat dieper ingaan, te weten **Burgerschap** en **Digitalisering**.

U neemt het mij als wethouder in deze stad vast niet kwalijk dat ik dat vooral vanuit een Amsterdams perspectief doe. Deze actuele zaken staan elders in het land ook centraal. Ik ben er van overtuigd dat u veel zult herkennen.

Ten eerste: Burgerschap

Samenleven in een stad als Amsterdam, met haar grote diversiteit, is een uitdaging voor alle Amsterdammers. Voor hen die hier geboren en getogen zijn, maar ook voor diegenen die hier nieuw komen. Sinds jaar en dag oefent onze hoofdstad een grote aantrekkingskracht uit en daar zijn we trots op. Maar de vestiging van nieuwkomers verloopt niet altijd rimpelloos. Het is soms zoeken naar een prettige omgang met elkaar. Dat vraagt om goed burgerschap van alle Amsterdammers.

De inzet van de Gemeente Amsterdam op burgerschap richt zich op drie terreinen: participatie, verbinding en hoffelijkheid.

Het doel van burgerschap is: 'verbondenheid versterken en verruiming tegengaan'. Amsterdammers doen mee en nemen verantwoordelijkheid voor zichzelf en voor de stad. Onze stad heeft een naam hoog te houden als het gaat om tolerant zijn tegenover andere godsdiensten, culturen en levensstijlen. De emancipatie van arbeiders, vrouwen, godsdienstvluchtelingen en homoseksuelen krijgt hier van oudsher de ruimte. Erkenning van je eigen identiteit, van die van een ander en respect voor anderens vrijheid zijn daarmee noodzakelijke burgerschapscompetenties voor alle Amsterdammers.

Zoals eerder gezegd: zonder de taal te spreken is meedoen erg moeilijk, ook in Amsterdam. Maar het taalonderwijs geeft ook veel mogelijkheden om thema's te behandelen die te maken hebben met het leven als vrij en verantwoordelijk burger.

Ook de klaslokalen van de Volksuniversiteit zijn bij uitstek zo'n plek waar de verscheidenheid van Amsterdam samenkomt. En met zo'n groep van nieuwe Amsterdammers kan het niet anders dan dat het vaak gaat over de buurt en de stad.

Uw docenten staan voor de klas en hebben daarmee een voorbeeldfunctie. Om u te helpen daar vorm aan te geven, ontwikkelt onze afdeling Educatie en Inburgering een overzicht van thema's,

competenties en activiteiten rond burgerschap. Deze website speciaal voor NT2 docenten, geeft de mogelijkheid om in de lessen aandacht te besteden aan Amsterdamse burgerschapscompetenties. Hiermee krijgt de cursist een stevige opstap naar betrokkenheid, emancipatie en meedoen. De website is bedoeld als aanvullend referentiekader binnen zowel taal- als educatietrajecten. Het biedt de mogelijkheid om specifiek Amsterdamse burgerschapscompetenties aan de lessen toe te voegen en reikt activiteiten en ideeën aan om te ondernemen met de cursisten. Het is niet bedoeld als normstelling, de modelburger bestaat niet, maar wel als een stevige opstap naar betrokkenheid, verantwoordelijkheid en meedoen.

Het tweede punt: digitalisering van het volwassenenonderwijs.

Digitale middelen en moderne onderwijsvormen kunnen een verrijking zijn voor de cursist. E-learning verhoogt de zelfredzaamheid.

Ik ben van mening dat educatieve innovatie anno 2013 op dit gegeven moet inspelen. Immers, het onderwijs (en dus ook het NT2-onderwijs) moet aansluiten bij de belevingswereld van de cursisten en de leervragen van de doelgroep.

Ons taalbeleid, zoals verwoord in onze beleidsnotitie *Educatie Werkt!*, is onlosmakelijk verbonden met de inzet van digitale leermiddelen. De gemeente koerst hiermee op een toekomstbestendige organisatie van de volwasseneneducatie in de stad en neemt op dit punt steeds meer initiatieven. Het gebruik van digitale leermiddelen op school, thuis en in de bibliotheek is niet voor niets één van de drie pijlers van "*Educatie Werkt!*" Daarom ben ik ook een groot voorstander van het samenwerkingsverband van belangrijke educatiepartijen met de gemeente. Ik heb het hier over het programma "*Venster op Amsterdam*" van de Openbare Bibliotheken, AT5 en het Expertisecentrum ETV.nl. Alle Amsterdammers kunnen nu gebruik maken van alle beschikbare materialen: informatie, les- en leesboeken, dvd's, oefenmateriaal, et cetera. Al deze materialen zijn ook digitaal via internet te gebruiken. Uiteraard op school, maar even goed ook thuis, onderweg of in een buurthuis.

Ik roep de Volksuniversiteit Amsterdam op om deze ontwikkeling krachtig te ondersteunen. Sluit u aan en stimuleer cursisten gebruik te maken van de digitale middelen die beschikbaar zijn.

Dames en heren, een lerende stad, dat is mijn ideaal!

Dat de Volksuniversiteit Amsterdam hier een belangrijke plaats inneemt blijkt uit het 100-jarig bestaan en de 50-jarige relatie met de gemeente.

De **Volksuniversiteit is er voor alle Amsterdammers** en biedt basiseducatie tot en met gespecialiseerde cursussen.

De **Volksuniversiteit is laagdrempelig**, herkenbaar en bereikbaar.

De **Volksuniversiteit biedt een divers aanbod** ten dienste van de diverse stad Amsterdam.

Ik ben blij dat u een ontmoetingsplek wilt zijn waar mensen elkaar treffen die elkaar anders misschien niet zouden ontmoeten. Ik juich dit toe. De maatschappelijke rol van de Volksuniversiteit en haar bijdrage ten aanzien van burgerschap, emancipatie, diversiteit en participatie is belangrijk. Graag zie ik dat de Volksuniversiteit haar maatschappelijke rol vasthoudt en inspeelt op de behoefte van de moderne samenleving.

- Sluit aan bij Educatie Werkt! van de gemeente Amsterdam en help samen met ons vooral de Amsterdammers die een zetje nodig hebben om mee te doen in deze moderne en diverse stad met ruim 180 nationaliteiten en diverse levensstijlen.
- Richt u met ons ook op burgerschap en digitalisering. Ondersteun laagopgeleide Amsterdammers bij het zelfstandig leren lezen en het gebruik van digitale media.
- Zoek de samenwerking met alle belangrijke partners op het gebied van Volwasseneneducatie. Met de inzet van de Volksuniversiteit kunnen wij de educatieve infrastructuur in Amsterdam verder versterken.

Dat is nodig, om het oude ideaal van de volksontwikkeling weer nieuw leven in te blazen. Samen kunnen wij van Amsterdam, meer dan ooit, een lerende stad maken.

Tot slot:

Straks gaat u in de diverse werkgroepen aan de slag. Ik ben blij dat thema's als burgerschap, diversiteit, participatie en de rol van de volksuniversiteit centraal staan. Bespreek het met elkaar en kom met ideeën en initiatieven. De gemeente Amsterdam en onze Dienst Werk & Inkomen staan altijd open voor nieuwe ideeën, steunen goede initiatieven en waarderen innovatie en organisaties die meedoen en inspelen op de maatschappelijke ontwikkelingen. Juist ook in tijden van economische crisis. Ik zie met belangstelling uit naar de conclusies!

Een lerende stad maakt de samenleving beter, vitaler maar vooral krachtiger. Vandaag én morgen. Laten we het talent in ons stad ontwikkelen. Niet negeren maar benutten. De stad heeft iedereen hard nodig!

Ik wens u veel inspiratie in de diverse werkgroepen waaraan u gaat deelnemen.

Ik wens de Volksuniversiteit Amsterdam en iedereen die daarin een rol speelt het allerbeste in de nieuwe eeuw van hun bestaan.

Mw drs. Andréé van Es,
wethouder Participatie, Diversiteit en Burgerschap bij de Gemeente Amsterdam

3. Inleiding door drs. Frits Spangenberg, publicist en oprichter van Onderzoeksbureau Motivaction

Zelfgekozen verantwoordelijkheid

Zijn er nog wel uitdagingen voor een krasse honderdjarige? Is er al voldoende bereikt of mag de wijze van aanpak hier en daar wat worden bijgesteld? Laten wij in het Nederland van 2013 eens kijken naar kansen en mogelijkheden.

Prof. dr. S.R. Steinmetz had honderd jaar geleden een heldere visie toen hij als geestelijk vader van de eerste Nederlandse volksuniversiteit het idee uit Engeland overnam: 'bijdragen aan de ontwikkeling van de totale persoonlijkheid van inwoners van het Rijk der Nederlanden, ongeacht afkomst of overtuiging.....ter bevordering van zelfstandig denken op grond van vrijwillig aanvaarde eigen verantwoordelijkheid.'

Hij formuleerde drie pijlers, die nog steeds worden gehanteerd: neutraliteit, toegankelijkheid en een breed aanbod. De volksuniversiteit moest de verbondenheid tussen individu en samenleving versterken en de verborgen tweedeling beslechten. Schoolsheid en dwang waren geheel buitengesloten en in de naamgeving werd gekozen voor 'universitas', in zijn ogen de helderste aanduiding voor 'een harmonisch, systematisch geheel van wetenschappen'. In Nederland hebben de circa 80 volksuniversiteiten jaarlijks 180.000 cursisten, bijna evenveel als er mensen in Almere, Breda of Groningen wonen.

Waar staan wij nu? Om die vraag te beantwoorden spreekt het interview met de directeuren Lidewij Verheggen (van Volksuniversiteit Amsterdam) en Marieke Gehem (van Volksuniversiteit Breda) in het Radio I programma 'Spijkers met Koppen' van zaterdag 13 april jl. duidelijke taal. De twee mannelijke interviewers demonstreren het hedendaagse intellectuele taboe dat je toch niet met hart en ziel gewoon voorstander kunt zijn van een serieuze, maatschappelijk nuttige zaak. Dat moet nodig worden gerelativeerd. Beide directeuren worden telkens op het verkeerde been gezet, althans dat wordt geprobeerd maar zij houden stand. Zij dragen onverschrokken hun boodschap uit. De interviewers proberen er een soort cabaret van te maken door een spervuur van vragen met een ludieke toonzetting. Zo wordt de verborgen tweedeling door hen bewezen met de cursus 'inparkeren voor vrouwen'. Uit angst om luisteraars te verliezen is het gehele interview polariserend, ridiculiserend en confronterend. De volksuniversiteit is niet uit het veld te slaan, dat werd voor iedere luisteraar duidelijk.

Het gaat allemaal niet vanzelf voor een instituut als de volksuniversiteit. Wij wonen weliswaar in een land waar bijna alle mensen het veel beter hebben dan honderd jaar geleden. Nederland haalt de hoogste scores op wereldwijd gelukonderzoek. Onze verzorgingsstaat heeft voor ieder probleem een regeling, of liever gezegd een instituut opgericht. Dat de medewerkers van die instituten vaak langs elkaar heen werken kun je hen individueel niet kwalijk nemen. Toch maakt de staat van algeheel vertrouwen van weleer steeds meer plaats voor onvrede en achterdocht, ook de overheid doet daar sterk aan mee. De meeste ouders van nu vinden gehoorzaamheid van hun eigen kind niet zo belangrijk, ouders hebben liever dat hun kind assertief is. Shoppen wordt door vele jongeren gezien als favoriete vrije-tijdsbesteding. Juist in de achterstandswijken zien de

meeste jongeren zichzelf vooral als consument, passief en afwachtend tot zich iets 'leuks' voordoet. Gewiektheid wordt hoger gewaardeerd dan discipline of doorzettingsvermogen. Honderd jaar geleden werd er geploeterd om tot fraaie metselverbanden te komen, daar kunnen wij nu nog van genieten. Maar ambachtelijke trots te ontlenen aan de prefab-constructies van het bouwen anno 2013 is veel moeilijker. Armoede hebben wij in die honderd jaar niet kunnen uitbannen, ondanks onze rijkdom en kennis, met pappen, nathouden en handhaving hielden wij altijd ruim 10% van de bevolking onder de armoedegrens. En het systeem van uitkeringen droeg niet altijd bij aan een grotere verbondenheid in de samenleving, getuige een recente TV uitzending van 'Man Bijt Hond', waar een ondervraagde zijn 40-jarig jubileum bijstand gerechtigdheid viert. Op de vraag wat hij ervan vindt dat de gemeenten nu een tegenprestatie voor de bijstand gaan verlangen, heeft hij snel zijn antwoord klaar: "Laten ze daar die zwarten voor nemen".

Voor mij persoonlijk is in mijn werk en mijn begrip voor de publieke zaak de Amerikaanse politiek commentator Walter Lippmann (1889-1974) een belangrijke bron van inspiratie geweest. Walter Lippmann werd beroemd toen hij het begrip 'koude oorlog' introduceerde. Mij viel op dat hij constateerde dat een meerderheid van mensen eerst een oordeel geeft en dan eventueel pas verder kijkt en overweegt. Misschien een nog stuitender gegeven was zijn observatie dat veel mensen wegkijken van een werkelijkheid

die hen niet aanstaat. Beide fenomenen maken het ingewikkelder problemen vast te stellen en naar effectieve oplossingen te werken. De eerder genoemde 'zelfgekozen eigen verantwoordelijkheid', bestaat natuurlijk wel, maar is zeker geen gemeengoed en moet worden overgedragen. De techniek of de deugd van zelfverkozen eigen verantwoordelijkheid komt niet aanwaaien, maar moet aan jongeren in hun vormende periode worden bijgebracht. Ouders en opvoeders die dit zelf niet beheersen kunnen het ook niet op hun kinderen overdragen.

Voor dejarige volksuniversiteit heb ik wel een wens: de ontmaskering van twee sprookjes. Als voorbeeld noem ik het sprookje van het waardevaste pensioen. Dat is ons verteld en wij hebben er jarenlang geloof en vertrouwen in gehad. Het bleek een tijdelijke opwelling, geen duurzame constructie. Zo zie ik nog twee belemmeringen voor groei en dynamiek. De eerste is het recht op passende arbeid. Het lijkt een goede zaak, maar het geeft voor een beperkte groep een schijn zekerheid voor de korte termijn. Iets anders doen, daar een opleiding voor volgen, verruimt je blik en het is avontuurlijk. Jongeren van nu willen juist variatie en veel ervaring opdoen, vaste voorspelbare kaders vinden zij juist saai en leidt tot concentratieverlies. Meer variatie in de verdien-capaciteit is realistischer dan het groeiemodel dat geen teruggang kent. Daar zullen wij aan moeten wennen en bij het aangaan van verplichtingen meer marges voor een fluctuerend inkomen incalculeren. Voor de werkgelegenheid zal een meer flexibele inzet en honorering van medewerkers een positieve invloed hebben en de vraag naar bijscholing toenemen. Werkgevers en

werknemers zullen meer regie nemen in hun permanente educatie. Daar is wel een stimulering en duidelijke regie voor nodig. Juist bij de bevolking in achterstandswijken is de scholing beperkt, het onzekerheidsgevoel en de angst om fouten te maken groot. Door meer geld beschikbaar te stellen worden niet meer cursussen en opleidingen gevolgd. Wanneer mensen met een zeer laag inkomen 10% meer geld krijgen wordt dat in eerste instantie besteed aan eten en drank. Uitgaan van een vrijwillig aanvaarde eigen verantwoordelijkheid, zoals Steinmetz dat graag ziet, zal naïef zijn, dat moet anders worden aangepakt.

Een tweede belemmering zie ik in het vasthouden aan verworven rechten. Begrijpelijk in de collectief georiënteerde samenleving van onze grootouders waar onderdanigheid, plichtsbef en solidariteit domineerden en uitbuiting door machthebbers nog vers in de herinnering lag. Maar in de hedendaagse individualistische, rechtsbewuste samenleving waar steeds vaker de veeleisendheid overheerst, belemmert het vasthouden aan verworven rechten een gezonde doorstroming en toegankelijkheid voor nieuwkomers. Daar komt nog bij dat die 'verworven rechten' overwegend materieel van aard zijn. En wij weten toch allemaal dat een emotionele of ideële waardering effectiever bijdraagt tot een gebalanceerd of gelukkig leven? Een mens wordt uiteindelijk gelukkiger van geven dan van krijgen. Wanneer iedereen, maar dan ook echt iedereen, naar redelijkheid een bijdrage zou willen leveren, zou niet alleen de crisis snel bestreden zijn, maar wij zouden ook een minder ontevreden, misschien wel gelukkiger volk zijn.

Er ligt voor ons allemaal een grote uitdaging sociaal intelligente oplossingen te verzinnen. Voor de volksuniversiteiten zien wij in de Motivation Mentality Trends 2013 een aantal ontwikkelingen waar op ingespeeld kan worden. De hierna te noemen ontwikkelingen schetsen wij over een periode van de afgelopen 15 jaar tot nu. Het zijn geen vage trendwatcher wensen, maar een empirisch vastgestelde werkelijkheid.

1. **Soberheid.** Bijna twee derde van de Nederlanders vindt dat wij met zijn allen in Nederland verworden zijn geraakt en dat wij moeten rekenen op een lagere welvaart. Dit resulteert voor een steeds groeiende groep in meer dingen zelf doen, goederen hergebruiken, bezit van duurzame goederen met anderen willen delen en een opleving van coöperatieve organisatievormen. Het vrijwillig naleven van soberheid wordt nog niet door een meerderheid van de bevolking gesteund, maar de groep is de afgelopen 15 jaar met 11 punten gegroeid van 23% naar 34%. Groot genoeg om er een beweging van te maken. Een cursus gaan volgen bij de volksuniversiteit werd nog niet spontaan genoemd, maar dit past wel in het gedachtegoed!

2. **Open Mindedness.** Een groeiende groep mensen staat niet alleen welwillend ten opzichte van nieuwkomers, maar vindt zelfs dat zij de samenleving verrijken. De voorstanders groeiden met 16 punten van 42% naar 58%. Het gaat hier om een positieve belangstelling voor allen die in Nederland wonen en werken. Het is ook algemeen bekend dat de laagst opgeleiden het meest kwetsbaar zijn voor het verlies van hun baan. Ook deze ontwikkeling kan positief worden opgepakt door de volksuniversiteit.
3. **Autoriteitsbehoefte.** Na een periode van gelijkwaardigheidsdenken groeit er weer een respect voor mensen in hogere posities. Met 8 punten toegenomen van 25% naar 33%. Een belangrijke groep, waaronder veel jongeren, geeft expliciet aan dat zij behoefte hebben aan iemand die hen op het werk zegt wat zij moeten doen. Met 5 punten gestegen van 23% naar 28%. Nu speelt de volksuniversiteit niet erg in op het autoriteitsgevoel, maar het is een aspect om serieus te nemen en waar bepaalde doelgroepen wel mee zijn te verleiden.
4. **Geweldsfascinatie.** Een trend waar de volksuniversiteit niet zoveel mee op heeft maar die toch sterk in onze samenleving aanwezig is, vooral bij jongeren. Gewelddadigheid in films, op TV en in games wordt door 36% van de jongeren en door 22% (was in 1998 16%) van de gehele bevolking op prijs gesteld. Deze trend uit zich ook in een uitdagende en soms polariserende manier van communiceren en adverteren. Mensen die snel zijn afgeleid of zich vervelen worden door wat meer spanning en sensatie beter bij de les gehouden. Dit principe hoorden wij ook terug in het eerder genoemde interview in Spijkers met Koppen.
5. **Imagineering.** Dromen en fantasie zijn niet weg te denken bij de invulling van de hedendaagse beleveniscultuur. Van 48% naar 57%, dus met 9 punten gestegen. In praktische zin betekent dit dat de reële en virtuele wereld steeds meer in elkaar overlopen. Zo wordt boodschappen doen een veelzijdiger ingevulde activiteit door te gaan shoppen en vooral in Azië wordt veel vrije tijd doorgebracht met eten in een shopping-mall, waar iedere tijdsbesteding, artikelen en mensen die men zou kunnen bedenken aanwezig zijn. De fraaiste en uitgebreidste winkelcentra met bioscopen, theaters en concertpleinen scoren het hoogste in de populariteit. De volksuniversiteit kan hier inspiratie uit opdoen door meer verrassingen te bieden, bijvoorbeeld door cursussen op wisselende en onverwachte locaties te geven.
6. **Manifestatie.** Ongeveer een kwart van de bevolking wil graag opvallen of vindt het leuk door anderen te worden bekeken. Met 8 punten gestegen van 15% naar 23%. Maar als wij de hoge kijkcijfers van Reality-tv TV beschouwen en het aantal mensen dat zonder schroom zichzelf ten toon spreidt kunnen deze cijfers in werkelijkheid nog wel eens hoger liggen. Dit is ook een ontwikkeling die niet sterk past bij de volksuniversiteit en juist daarom de moeite waard om in beleidsplannen voor de komende jaren mee te nemen.
7. **Technologisering.** Het zal geen verrassing zijn dat steeds meer mensen de computer als onmisbaar beschouwen voor het dagelijks leven in huis; van 52% naar 84% een toename met 32 punten. De jongste generatie kan zich geen leven zonder smart Phone of tablet indenken en les met papier en boek zonder smart screen in plaats van schoolbord moet wel erg creatief en afwisselend worden gepresenteerd.

Niet alle trends groeien, er is ook een tegengestelde beweging, juist van een aantal zaken die onder de liefhebbers en aanhangers van de volksuniversiteit een sterke populariteit genieten. Milieubewust leven liep met 9 punten terug tot 72%; zorg om de schade die wij mensen aan de

aarde toebrengen liep met 10 punten terug tot 77%; betrokkenheid met wat er in de maatschappij als geheel gebeurt, liep met 15 punten terug tot 69%. Ik wil niet graag met een depressief bericht afsluiten, ik zie het als een aansporing dat er voor de volksuniversiteit nog zeker 100 jaar werk in het verschiet ligt en ik ben benieuwd met welke creatieve ideeën de werkgroepen straks naar voren komen.
Dank voor uw aandacht.

drs. Frits Spangenberg,
publicist en oprichter van Onderzoeksbureau Motivaction

4. Werkgroep 1. Burgerschap

Inleider

Prof. dr. Ton Nijhuis (directeur Duitsland Instituut Amsterdam)

Inleiding

Democratie moet je leren. Maatschappelijke en politieke participatie zijn niet vanzelfsprekend. Zij veronderstellen tal van vaardigheden die vele burgers onvoldoende beheersen om goed deel te kunnen nemen in de maatschappij.

Vroeger verliep de integratie in de maatschappij in eerste instantie via traditie, kerk, sociale klasse en de buurt. De roep om meer onderwijs in burgerschap is begrijpelijk. Immers, hoe kunnen we anders in de huidige geïndividualiseerde maatschappij burgers optimaal in staat stellen te participeren?

In de hedendaags maatschappij zijn opleiding, gedeelde culturen en leefstijlen de onderscheidende kenmerken. Wat betekent dit voor het huidige begrip van burgerschap en voor de vaardigheden die iemand nodig heeft om te participeren?

Dat is ook voor volksuniversiteiten een cruciale vraag wil zij haar maatschappelijke rol kunnen (blijven) spelen en kunnen bijdragen aan de maatschappelijke ontwikkelingen.

De volgende stellingen waren uitgangspunt bij de discussie.

1. Burgerschap wordt in Nederland onvoldoende geleerd.
2. Gedeeld burgerschap veronderstelt instituten, zoals de kerk. In de geïndividualiseerde maatschappij is dit niet vanzelfsprekend.
3. Volksuniversiteiten moeten zich opnieuw bezinnen op te leren vaardigheden die voor goed burgerschap in een geïndividualiseerde maatschappij vol diversiteit noodzakelijk zijn.

Inleiding Ton Nijhuis

Burgerschap is geen natuurlijke eigenschap maar iets dat je moet leren en moet blijven ontwikkelen. Honderd jaar geleden was er veel aandacht voor burgerschapskunde, getuige het toenmalige aanbod van de Volksuniversiteit Amsterdam. Op dit moment zijn het vooral de talen-, cultuur- en zelf ontplooiingscursussen die het aanbod bepalen. Burgerschap (democratie) wordt onvoldoende geleerd, terwijl de vraag juist extra urgent lijkt; de weg naar de stembus wordt nu vaker dan eens per vier jaar gemaakt. Is er een rol weggelegd voor de volksuniversiteiten nu de voorheen kenmerkende instituten als de kerk een minder belangrijke rol spelen?

Nijhuis ziet enkele mogelijkheden. Burgerschap vraagt om de ontwikkeling van twee typen competenties: talige en politiek-maatschappelijke. De talige competenties (lezen, spreken, vergaderen, onderhandelen) kunnen mensen ontwikkelen in cursussen; voor de politiek-maatschappelijke competenties zijn andere vormen als e-learning en lezingen misschien geschikter.

De werkgroepvoorzitter vraagt zich af hoe we dan de affectieve en normatieve competenties ontwikkelen die wethouder Andrée van Es als belangrijk bestempelde tijdens haar openingsspeech? Dit waren: participatie, verbinding en hoffelijkheid. Nijhuis ziet geen tegenstelling: deze competenties ontwikkel je tijdens de cursussen door dingen 'samen te doen'.

Discussie werkgroep

Een levendige discussie ontspint zich na de eerste gerichte vraag aan de ruim dertig aanwezigen: Hoe krijgen we alle mensen, laag- en hoogopgeleiden, naar de volksuniversiteit voor Burgerschap – of het nu gaat om de ontwikkeling van talige competenties of een specifieke cursus Democratie?

De naam 'Volksuniversiteit' helpt in ieder geval niet, denken velen. Vooral laagopgeleiden, die eerder gefaald hebben in het onderwijs, schrik je af met woorden als 'universiteit' en 'cursus'.

Aansluiting zoeken bij actuele gebeurtenissen is een optie. Als zich een bijzondere gebeurtenis of een incident voordoet dan kan dit aanleiding zijn om hierover met elkaar in gesprek te gaan. Dat kan in een taal cursus zijn, maar ook tijdens een speciaal georganiseerde lezing.

Een incident rond 'geen handen willen schudden' kan worden uitgewerkt tot een casus voor een les gespreksvoering. Hoe voer ik een fatsoenlijk gesprek en welke normen en waarden (westerse en niet-westerse) spelen daarbij een rol. Directe toepasbaarheid van het aangeboden verhoogt de aantrekkelijkheid. Deze insteek vraagt om flexibiliteit van de volksuniversiteit en de docenten.

In plaats van mensen naar de volksuniversiteit te lokken, zou de volksuniversiteit ook naar de mensen toe kunnen gaan. Zoek aansluiting bij de mensen in hun eigen omgeving, opperen velen, dan bereik je eerder die mensen die de volksuniversiteit nog niet kennen. Concrete suggesties zijn het zoeken van samenwerking met opbouwwerk, vrijwilligerswerk, wijkraden, buurtverenigingen, sportclubs en ook basisscholen. Basisscholen zijn een natuurlijke plaats om ouders te bereiken. Hiernaast is e-learning middel bij uitstek om 'het onderwijs' bij de mensen thuis te brengen. Denk hierbij ook aan educatieve televisie (ETV.nl) die mensen in staat stelt in de veilige thuisomgeving, laagdrempelig, te oefenen en te leren. Dan volgt daarna misschien de stap naar les in een groep.

Het aanbieden van cursussen Burgerschap is geen goed idee, daarover zijn de aanwezigen het eens. Volksuniversiteiten die dergelijke cursussen eerder aanboden, kregen nauwelijks of geen respons. Op een cursus 'Hoe werkt onze gemeente?' kwam niemand af. Een term als burgerschap is niet aantrekkelijk en thema's als democratie en staatshuishouding zijn moeilijk te verkopen. Het is te algemeen, wordt gesteld, mensen leren liever iets wat direct toepasbaar is. De beste oplossing voor het verkopen van burgerschap lijkt het integreren van burgerschap/

burgerschapscompetenties in andere cursussen. Vooral taalcursussen lenen zich hiervoor. Hoewel burgerschap niet vrijblijvend is, voelt nagenoeg niemand van de aanwezigen ervoor om burgerschapscursussen verplicht te maken.

Hoogopgeleiden zijn te verleiden met lezingen over politiek of democratie, gegeven door spraakmakende, provocerende gastdocenten. Voor een lezing met coryfee Maarten van Rossem liep het storm bij de Volksuniversiteit Haarlem. Meer democratie voor minder mensen, klinkt het vanuit de groep. Maar met welke slimme zetten bereik je nu juist de laagopgeleiden? Een greep uit suggesties die laagopgeleiden wellicht over de drempel trekken: cursussen in eigen omgeving aanbieden, lokkertjes in het programma opnemen zoals uitstapjes, lessen overdag geven in plaats van 's avonds, een losse middagcursus aanbieden in plaats van een serie lessen en ervoor zorgen dat het aanbod herkenbaar en goed toepasbaar is. Daarnaast kan subsidie worden ingezet voor de ontwikkeling van (burgerschaps)competenties bij specifieke laagopgeleide groepen. Bijvoorbeeld voor het geven van een cursus over ouderbetrokkenheid in de eigen omgeving van de doelgroep. Bij de gemeente Amsterdam zijn er zeker mogelijkheden.

De volksuniversiteit zou zich meer kunnen ontwikkelen als ontmoetingsplaats en publieke arena – fysiek en digitaal. Een plek waar je elkaar ontmoet voor een cursus of een lezing, wat met elkaar drinkt of eet, ideeën uitwisselt of informatie opzoekt. Waar mensen niet meteen weggaan na een cursus maar nog even blijven hangen. Voor volksuniversiteiten die ruimtes huren in scholen en/of wijkgebouwen is het creëren van een fysieke ontmoetingsplaats uiteraard lastiger dan voor volksuniversiteiten die beschikken over een eigen gebouw. Juist dan kan een digitale ontmoetingsplaats meerwaarde hebben. Cursisten die eenmaal over de (digitale) drempel zijn, laten zich misschien wel verleiden tot een volgende cursus.

5. Werkgroep 2: Diversiteit

Inleider

Prof. dr. Jean Tillie (hoogleraar politicologie Universiteit van Amsterdam)

Inleiding .

Wij leven in een samenleving die zich kenmerkt door een grote (culturele) diversiteit. Volksuniversiteiten zijn er voor iedereen. Zij hebben de ambitie om met hun activiteiten meer herkenbaar en bereikbaar te zijn voor mensen met nu nog grote afstand tot haar aanbod. Scholing is voor iedereen cruciaal om volwaardig deel te kunnen nemen aan de samenleving. Volksuniversiteiten fungeren als een ontmoetingsplek voor mensen die elkaar anders minder snel zouden tegenkomen. Door zelf actief netwerken uit te bouwen, dragen volksuniversiteiten bij aan de emancipatie van 'kwetsbare groepen'. Daar zijn zij ooit voor opgericht en dat onderscheidt hen van andere kennisaanbieders.

De volgende stellingen waren uitgangspunt bij de discussie

1. De samenleving is divers in etniciteit, man-vrouw, jong-oud, hoger-lager opgeleid, homo-hetero en bemiddeld-armlastig. Het bereik van de volksuniversiteiten is geen afspiegeling van de bevolkingssamenstelling in Nederland. Het woord 'volk' is dus niet terecht.
2. Volksuniversiteiten hebben niet de (financiële) mogelijkheden om al de diverse groepen in de Nederlandse bevolking te bereiken.
3. De grote variëteit in menselijk gedrag en houding is niet te bedienen. Mensen maken keuzes en besteden hun geld liever aan versieringen van het leven (materiële zaken zoals reizen en hebbedingetjes) dan aan een cursus of scholing.
4. Het prijskaartje van een cursus moet afhankelijk zijn van de financiële situatie van de cursist, de rijke cursist betaalt meer dan de arme.
5. Volksuniversiteiten moeten meer decentraal, op buurt- en wijkniveau actief zijn.

Inleiding Jean Tillie

Het probleem van het gebrek aan diversiteit bij de volksuniversiteiten is vooral een netwerkprobleem. Tillie onderscheidt twee soorten netwerken: het 'strong-tie-netwerk' en het 'weak-tie-netwerk'.

Het strong-tie-netwerk' bestaat uit goede vrienden en familie- of gezinsleden. Hierbij valt vooral op dat de leden sterk op elkaar lijken en dat de leden elkaar vaak zien.

Het 'weak-tie-netwerk' daarentegen bestaat uit mensen die elkaar weinig zien en die minder met elkaar gemeen hebben. Het eerste netwerk wordt vooral ingezet bij (persoonlijke) problemen. Het laatste netwerk wordt vooral ingezet op zakelijk gebied. Hierin vind je mensen met heel andere competenties dan je zelf hebt.

Volgens Jean Tillie is het voor de diversiteit binnen de volksuniversiteiten van belang om zoveel mogelijk gebruik te maken van de weak-tie-netwerken van iedereen die deel uitmaakt van de organisatie. Op die manier kunnen bruggen tussen de diverse netwerken worden geslagen en neemt de diversiteit vanzelf toe. Om dat te kunnen doen is het van belang dat de volksuniversiteiten zich bewust worden van hun netwerken, deze analyseren en onderzoeken.

Discussie werkgroep

Over de eerste stelling is de zaal erg verdeeld. Aan de ene kant vindt men de term 'volk' niet meer van deze tijd, aan de andere kant vindt men de naam 'Volksuniversiteit' een sterk merk. Bovendien wordt met de term 'volk' een heel brede doelgroep bedoeld en dat is waar de volksuniversiteiten voor staan.

Wel wordt vanuit de zaal nog opgemerkt dat het cursusniveau van de volksuniversiteiten soms wat elitair is of de inhoud wat zweverig waardoor de drempel hoog kan zijn. Daarmee worden bepaalde groepen niet aangesproken.

Over de tweede stelling (de financiële mogelijkheden) zijn de aanwezigen het eens dat de volksuniversiteiten over te weinig geld beschikken. Of en hoeveel subsidie ze ontvangen is per gemeente verschillend. Van het geld dat gemeenten ontvangen van het Rijk is een deel bedoeld voor educatie en ontwikkeling van volwassenen en dat wordt daar nu niet altijd aan uitgegeven. Dat vindt men een kwalijke zaak.

Er worden mogelijkheden aangedragen om meer geld te genereren, zoals het 'lokken' van rijke groepen allochtonen die nu hun kinderen taallessen laten geven bij privéleraren. Daarnaast wordt de mogelijkheid genoemd om samenwerkingsverbanden aan te gaan met andere culturele instellingen om zo van elkaars netwerk gebruik te maken. Gevaar daarbij kan zijn dat deelnemers 'overlopen' naar de andere instelling.

Over de derde stelling is de zaal verdeeld. Aan de ene kant ziet men dat er minder cursisten komen, maar dat lijkt juist het geval te zijn bij de wat meer vrijblijvende cursussen. De vaste cursussen daarentegen lopen heel goed. Dat de volksuniversiteiten een niet zo frivool, maar vooral sober imago hebben, kan ook in hun voordeel werken. Er wordt voorgesteld om die soberheid tot nastrevenswaardig product te maken.

Met de vierde stelling (prijskaartje afhankelijk maken van ieders financiële situatie) is de zaal het niet eens. Men vindt niet dat de volksuniversiteiten zich bezig moeten houden met de hoogte van het inkomen van cursisten. De cursussen van de volksuniversiteiten zijn nooit betaalbaar geweest voor de laagstbetaalden. Het is daarentegen wel zaak om de cursussen zo goedkoop mogelijk te houden en bijvoorbeeld korting te geven aan bepaalde groepen. De zaal betreurt het dat er vanaf juli 2013 BTW zal worden geheven over een groot aantal cursussen, waardoor deze in prijs zullen stijgen.

Het blijkt dat met de vijfde stelling (Volksuniversiteiten moeten meer decentraal actief zijn) in de verschillende steden anders wordt omgegaan. Zo vindt men in Rotterdam dat het juist goed is als mensen hun wijk uit komen om naar de volksuniversiteit te gaan en wordt er niet verder gedecentraliseerd. In Amstelveen wordt het cursusaanbod uit de wijkcentra overgebracht naar de

volksuniversiteit. In Enschede daarentegen gaat men naar de mensen toe, door bijvoorbeeld in wijkcentra cursussen aan te bieden. Daar wordt het aanbod ook specifiek aangepast aan de vraag die daar leeft. Op die manier worden mensen bereikt die anders niet zouden deelnemen aan cursussen.

De aanwezigen zijn het erover eens dat er bij het samenwerken met wijkcentra en andere instellingen moet worden uitgekeken dat niet in elkaars vijver wordt gevist.

6. Werkgroep 3: Digitalisering

Inleider

Dr. Ir. Kees Boersma (universitair hoofddocent Sociale Wetenschappen, Vrije Universiteit)

Inleiding.

In 1997 werd verwacht dat afstandsonderwijs en e-learning, waarbij docent en student via een digitaal platform kennis uitwisselen, de norm zouden worden.

Sindsdien is echter gebleken dat het onderwijs de ontmoeting tussen docent en student niet kan missen. Dat betekent niet dat we de kansen die ICT biedt voor het onderwijs moeten laten liggen. De moderne cursist vraagt om die nieuwe onderwijsvormen, en – bij goed gebruik – kunnen die een verrijking zijn. Wat verstaan we echter onder goed gebruik? Waar bestaat die verrijking uit? Belangrijke functie van volksuniversiteiten is naast de overdracht van kennis, de mogelijkheid tot persoonlijke ontmoeting en de sociale interactie tussen cursisten.

Hoe kunnen volksuniversiteiten een evenwichtige balans creëren tussen digitalisering en ‘het leren in een groep’?

De volgende stellingen waren uitgangspunt bij de discussie.

1. De toekomstige cursist, jong en oud, wil op momenten dat het hem/haar uitkomt toegang tot kennisbronnen. De docent voor de klas sterft uit.
2. Nieuwe onderwijsvormen zijn een verrijking van het onderwijs. Gebruik van deze vormen is dus een voorwaarde om voor nieuw (jonge) cursisten een interessante cursusaanbieder te zijn.
3. In de toekomst bestaat ‘de Volksuniversiteit’ niet meer als fysiek instituut maar alleen digitaal, waarbij geleerd wordt op afstand.
4. Verdergaande digitalisering doet afbreuk aan de sociale functie van de volksuniversiteiten, dus moeten de volksuniversiteiten daar niet in meegaan.
5. 5. Willen volksuniversiteiten blijven, dan moeten zij meegaan in de ontwikkelingen op het gebied van e-learning en afstandsonderwijs.

Inleiding Kees Boersma

We leven in een informatiemaatschappij en dat betekent dat we ons leven lang moeten blijven leren. De beschikbare hoeveelheid informatie neemt zo snel toe dat we eenvoudig weg geen andere keus hebben.

Een korte schets van de ontwikkeling van internet:

1e generatie internet: informatie spuien

2e generatie internet: er is communicatie mogelijk (e-mail)

3e generatie internet: veel sterker een netwerkomgeving, op interactie en participatie (sociale media)

Dat betekent dat we ook in het onderwijs niet om de nieuwe informatie- en communicatietechnologie (ICT) heen kunnen. Dat blijkt ook uit allerlei beschouwingen en discussies in het veld, in de media en in de politiek. ICT kwam de lesomgeving binnen in de late jaren '90 en aan het begin van deze eeuw (e-learning, digibord). Het punt is dat we nog niet goed lijken te weten wat de nieuwe technologie zal/kan betekenen voor de organisatie van het

onderwijs én de leeromgeving. En dan met name voor het onderwijs als gemeenschap: de relatie docent-student en die van studenten onderling.

Het uitgangspunt van ICT moet zijn: het is geen doel op zich! Het is een hulpmiddel; een instrument om je doel te bereiken.

Een belangrijke functie van de volksuniversiteiten is naast de overdracht van kennis, de mogelijkheid tot persoonlijke ontmoeting en de sociale interactie tussen cursisten: 'volksverheffing' en 'cohesie bevorderen'.

De moderne cursist vraagt om eigentijdse onderwijsvormen. In die context kunnen internet en sociale media een verrijking zijn:

- pre-teaching: het online kennisaanbod (waaronder lesmateriaal) biedt studenten de kans 'de frontale lesstof' via zelfstudie thuis tot zich te nemen, zodat in de bijeenkomsten zelf ruimte is voor duiding, discussie en verdieping, van en met elkaar leren.

- sociale media: deze nieuwe technologie kan omgevingen creëren waarin docenten en studenten ook buiten de contacturen om met elkaar in dialoog kunnen blijven. Kleinere leer- en werkgroepen in combinatie met het gebruik van sociale media kunnen bijdragen aan een *sense of belonging*.

Discussie werkgroep

Er wordt een spanningsveld geconstateerd tussen de mogelijkheden (technologie) die er zijn en de mate waarin mensen daar daadwerkelijk gebruik van maken (cultuur). Gaan onze cursisten zich kortom wel voorbereiden via online-aanbod?

Niet iedereen heeft in gelijke mate toegang tot de nieuwe onderwijsvormen. Als volksuniversiteit moet je je realiseren dat je met verschillende doelgroepen te maken hebt. Jongeren van nu zijn opgegroeid met deze middelen, voor hen is het werken met en communiceren via deze kanalen integraal onderdeel van hun leven. Voor andere groepen in de samenleving moeten deze middelen nog worden ontsloten.

Hier ligt ook een rol voor de volksuniversiteiten: cursussen op het gebied van internet, website bouwen, sociale media. Mensen willen zelf doen (thuis), maar daarnaast ook ontmoeten; om te delen en van elkaar te leren.

We kunnen stelling 1 afsluiten met de conclusies dat:

- verwacht wordt dat de docent voor de klas gaat plaatsmaken voor de docent in de klas;
- de rol van de docent zal zich meer in de richting van een intermediair, coach en verbinder ontwikkelen. Die moderne docent schoolt cursisten in een kritische omgang met alle beschikbare informatie, wijst hen op andere c.q. aanvullende informatiebronnen en helpt hen

- de gevonden informatie kritisch te toetsen en te duiden;
- de behoefte aan ontmoeting zal blijven. Mensen willen deel uit maken van verbanden; van en met elkaar leren en elkaar over en weer inspireren. Het feit dat je intekent op een cursus of activiteit en de anderen rekenen op jouw komst is ook een effectieve stok achter de deur om thuis aan de slag te gaan, om de groep niet in de steek te laten (commitment). Sociale media kunnen hier ook ingezet worden om de groepsband te versterken.

Volksuniversiteiten hebben op twee niveaus met digitalisering te maken:

- in het onderwijs; de mogelijkheden die de nieuwe technologie biedt kunnen inderdaad een verrijking zijn van het onderwijs (zie hierboven). De manier waarop je lesstof ook digitaal aanbiedt is cursusaafhankelijk. Voorbeelden: online-luister- en grammatica-oefeningen voor een taalcursus en een filmpje dat de opbouw van een schilderij in olieverf laat zien. Studenten die eigen werk kunnen uploaden naar een digitale cursusomgeving en elkaar (en de docent) zo ook buiten de les om kunnen bevragen en inspireren.

- in de marketing / PR; het sleutelwoord is vindbaarheid. Als je als volksuniversiteit niet vindbaar bent voor je doelgroepen, dan haal je ze ook niet als cursisten binnen. Hier kun je niet om internet en sociale media heen. Zoeken begint tegenwoordig voor nagenoeg alle doelgroepen op internet.

Conclusies van stelling 2:

- leer van elkaar: bundel alle beschikbare kennis en ervaringen zodat niet elke volksuniversiteit steeds opnieuw hetzelfde wiel moet uitvinden. De Bond van Nederlandse Volksuniversiteiten (BNVU) lijkt hiervoor de aangewezen instantie (één regiehouder is gewenst). Daar hoort ook het ontwikkelen van een integrale visie / strategie op digitalisering bij die vervolgens als leidraad kan dienen voor de aangesloten volksuniversiteiten;
- maak gebruik van vrijwilligers (kijk ook in je cursistenbestand) en zoek samenwerking met studenten in het MBO, HBO en WO in de vorm van stages en afstudeerprojecten;
- ook hier geldt: bepaal allereerst je doelen: wat wil je bereiken? Dan kun je gericht opdrachten + tijdpad uitzetten en de bijbehorende verantwoordelijkheden beleggen.

Het antwoord op stelling 3 (de volksuniversiteit bestaat in de toekomst niet meer als 'fysiek instituut) was een heel duidelijk: NEE!

Bij stelling 4 werd verwezen naar hetgeen al eerder bij de stellingen 1 en 2 gezegd was.

Bij stelling 5 kwamen de volgende punten naar voren:

- laat zien wie je bent en wat je doet;
 - zorg voor inspirerende docenten die de taal van hun cursisten spreken (wervingsbeleid);
 - enthousiaste cursisten zijn de beste ambassadeurs;
 - vindbaarheid 2.0;
- bepaal je doelgroepen en laat de behoeftes van die respectievelijke doelgroepen leidend zijn;
- creëer een doelgroepspecifieke onderwijsomgeving en pas je marketing daarop aan. Denk ook eens aan YouTube-filmpjes waarin docenten over hun passie vertellen, een korte lezing geven als inleiding op een cursus of waarin enthousiaste cursisten aan het woord komen;

- deel kennis op de sociale media: laat ook hier zien wat je te bieden hebt zodat mensen nieuwsgierig worden en naar je toe komen (eerst website, dan wellicht fysiek) om je beter te leren kennen.

Tijdens de discussie werden nog de volgende websites genoemd:

www.bnvu.nl

www.surf.nl

www.cybersoek.nl

7. Werkgroep 4: De Volksuniversiteit als bindende factor

Inleider

Prof. dr. Paul Schnabel (directeur Sociaal en Cultureel Planbureau)

Inleiding

Achter de mooie historische naam 'volksuniversiteit' gaat een aanbod aan zelfontwikkeling in de eigen tijd en op eigen initiatief schuil. Zowel door haar aanbod als door haar publiek is de volksuniversiteit een plek van verbinding en binding geworden.

Een gedeelde belangstelling en soms ook een gemeenschappelijk belang brengt mensen van verschillende leeftijden, afkomst en herkomst bij elkaar. Dat bindt mensen ook weer met de geschiedenis, de geschiedenis, de cultuur en de omgeving waarin ze leven.

De huidige economische en maatschappelijke ontwikkelingen nopen tot verbinding op instellingsniveau. Kortom: samenwerking met andere maatschappelijke organisaties is zeer gewenst. Aan volksuniversiteiten anno 2013 de uitdaging om in die nieuwe samenwerkingsverbanden de eigen identiteit te behouden en te versterken.

De volgende stellingen waren uitgangspunt bij de discussie.

1. Volksuniversiteiten zijn een bindende factor in de sociaal-culturele en lokale infrastructuur.
2. Zij zijn voorts een bindende factor tussen de verschillende culturen van cursisten.
3. (Noodgedwongen) samenwerking met andere instituten leidt tot het verlies van het eigene van de volksuniversiteit.
4. Bij gebrek aan lokaal politiek draagvlak kunnen volksuniversiteiten geen bindende factor zijn.

Inleiding Paul Schnabel

In de loop van de twintigste eeuw werd de verzorgingsstaat opgebouwd; dit met het doel om het Nederlandse volk te verzorgen, te verzekeren, te verheffen en te verbinden.

Daarmee hoopte men tevens een waarborg te creëren tegen het ontstaan van totalitaire regimes; men wilde de burgerlijke samenleving behouden en de sociale cohesie vergroten. Tegen het einde van de twintigste eeuw werd daarnaast de noodzaak tot inburgering van nieuwe Nederlanders steeds sterker gevoeld.

De volksuniversiteit is ouder dan de verzorgingsstaat. Destijds zag de gegoede burgerij het als haar taak om het volk te verheffen, om verborgen talenten te scholen en daarmee kansarmen een gelegenheid te bieden om te stijgen op de sociale ladder.

Nu zijn de cursisten van de volksuniversiteit vaak wat hoger opgeleid. Een derde van de Nederlanders heeft een opleiding op HBO-niveau en het aantal allochtonen dat studeert is stijgende. Als men nu laag opgeleid blijft, komt dat vaak door een gebrek aan talent of een gebrek aan motivatie: de school werd hen tegengemaakt.

Er zijn veel meer mogelijkheden om je te bekwamen dan honderd jaar geleden, waaronder digitaal onderwijs, dat steeds vaker interactief en zelfcontrolerend is. De meerwaarde van groepsgewijs onderwijs blijft groot: het is sociaal aantrekkelijker; de gedeelde belangstelling en de grotere controle helpen om de motivatie te vergroten en te behouden. Wel vergt deze vorm van onderwijs meer investering van docenten.

Verder gaan veel mensen tegenwoordig weer later met pensioen en hebben vrouwen vaker een flinke baan, waardoor men minder tijd heeft om cursussen te volgen. Dit alles kan drempelverhogend werken, maar biedt de volksuniversiteiten van nu ook kansen.

Discussie werkgroep

Het is lastig om te werken met cursistengroepen waarbinnen het niveauverschil enorm groot is! Dit probleem hangt samen met het aantal deelnemers voor een bepaalde cursus; men heeft soms te weinig deelnemers om niveaugroepen te maken.

De vraag is of een breed aanbod te verenigen is met een aanbod dat voldoende verdieping biedt. De volksuniversiteit is van oudsher vaak aanbodgericht bezig. Als we nieuwe mogelijkheden willen vinden om te overleven, moeten we meer vraaggericht gaan werken, goed onderzoeken waaraan behoefte is.

In Enschede heeft de volksuniversiteit geprobeerd verbindingen te leggen door het project 'cultuurmaatjes': in samenwerking met bibliotheek, musea en allochtone organisaties werden 'cultuurminnaars' gekoppeld aan allochtone cursisten.

Wat is precies de doelgroep van de volksuniversiteiten? Hoogopgeleiden hebben ook andere mogelijkheden om zich bij te scholen. Als je je richt op laagopgeleiden is meteen het niveauverschil binnen de groepen kleiner.

We willen laagdrempelig zijn, maar voor wie? De volksuniversiteit heet niet voor niets volksuniversiteit. Het zou een ontmoetingsplek moeten zijn. De slimmeriken maken gebruik van het goede aanbod, de anderen weten niet waar ze terecht kunnen.

Juist de volksuniversiteit moet vasthouden aan de verheffingsgedachte. De eerste generatie allochtonen moet bij ons kunnen leren leren. De tweede en derde generatie blijkt, ondanks een afgeronde middelbare schoolopleiding, vaak toch het Nederlands of Engels nog onvoldoende te beheersen om met succes een hogere beroepsopleiding te volgen. Er komen bovendien steeds nieuwe groepen allochtonen, met vaak zeer diverse achtergronden.

De verheffingsfunctie is allang niet meer exclusief voor de volksuniversiteiten! In Meppel/ Steenwijk is de volksuniversiteit samen met o.a. de sociale dienst en de bibliotheek betrokken bij de bestrijding van laaggeletterdheid. Er zijn ruim vierduizend laaggeletterden in de gemeente, maar men moet daarnaar op zoek; ze melden zich niet uit zichzelf aan.

Het Amsterdamse Steunpunt Wonen meldt: de wereld van de volksuniversiteit is voor sommigen zo ver weg... de volksuniversiteit moet naar de buurten toe, de scholen in.

De bibliotheek in Deventer werkt samen met andere culturele instellingen - men stelt locaties om niet beschikbaar, het gemeenschappelijke doel is verheffing.

De Volksuniversiteit Amsterdam is bezig om te onderzoeken hoe ze de wijken in kunnen gaan.

Vluchtelingenwerk Amstel tot Zaan werkt sinds 2008 samen met Volksuniversiteit Amsterdam: half mei worden telefoontrainingen en rekencursussen aangeboden. Allochtone analfabeten zijn enkel nog vluchtelingen. Men wil graag meer samenwerking met Volksuniversiteit Amsterdam, de doelgroep die kan profiteren van verheffing en verbinding zit bij Vluchtelingenwerk. Het wordt steeds belangrijker om cursussen te geven op locatie. Via keukentafelgesprekken kan men de behoeften van beoogde doelgroepen peilen. Dit vereist echter andere vaardigheden van de docenten!

We moeten ernaar streven om meer laagopgeleiden binnen te krijgen. Daartoe is het zaak om samen te werken met de gemeente, UWV, DWI. Er wordt steeds meer onderwijs in opdracht gegeven.

We moeten proberen deze groepen te bereiken zonder onze huidige doelgroep, de cursisten met MBO/HBO-niveau, te verliezen.

Reactie op stelling 3 (Samenwerking met andere instituten leidt tot verlies van het eigene van de volksuniversiteit) is duidelijk: Nee, de volksuniversiteit vervult binnen samenwerkingsverbanden de rol van cursusgever, degene met de onderwijs-expertise.

Wat bepaalt precies die eigen identiteit van de volksuniversiteit?

- laagdrempelig
- zeer gemotiveerde docenten!
- goede kwaliteit
- betrokkenheid
- informeel onderwijs
- niet- competitief karakter van de cursusgroepen
- de naam 'Volksuniversiteit' impliceert dat deelname tot 'iets' zou moeten leiden; niet slechts hobby, maar méér toekomstperspectief voor de cursist die deelneemt.

De volksuniversiteit is vaak te bescheiden, niet assertief genoeg op het gebied van PR. De andere organisaties komen vaak méér voor het voetlicht met hun inbreng.

Marketing zit niet in ons DNA - kan men bescheidenheid combineren met een goede marketing?

Bij de organisatie van het Festival van het Leren in Dronten hebben de samenwerkende instellingen met elkaar geïnventariseerd wat ieders belang was; wat geef je en wat wil je eruit halen?

De eigenheid van de volksuniversiteit verschilt sterk van stad tot stad.

Is de volksuniversiteit lokaal nog wel een bindende factor? Niet bindend, wel verbindend.

We dienen onze oorsprong vast te houden, er moet ook aanbod zijn voor cursisten op LBO-niveau. We noemen onszelf laagdrempelig, maar de realiteit is dat veel van onze cursisten MBO/HBO-niveau hebben. De meeste docenten zijn niet in vaste dienst, dat beperkt onze

mogelijkheden. De leeromgeving is aan verandering onderhevig, e- learning is in opkomst. De verheffende rol wordt kleiner, want iedereen heeft tegenwoordig een PC.

Ook de bibliotheken hebben het tegenwoordig moeilijk, ze proberen van een bibliotheekbezoek een 'belevenis' te maken. We moeten er voor waken om de volksuniversiteit te licht en te leuk te willen maken. Als je iets wilt leren vraagt dat een investering van je. Veel mensen moeten zich ook verder scholen in verband met hun (kansen op goed) werk.

Het oude ideaal van het verbinden van hoogopgeleiden met 'starters' blijft belangrijk; een *volksuniversiteit* moet kunnen doorleiden. De volksuniversiteiten moeten zich méér beschouwen als een ontmoetingsplek, een intermediair zijn tussen de verschillende groepen: weten we van elkaar wie hier nog meer komt?

Dit kan door het organiseren van eenvoudige evenementen die verbindend werken.

De samenwerking tussen volksuniversiteiten en de centra voor kunsten, voltrekt zich vooral op landelijk niveau. Men werkt wel samen, maar wil gesepareerd blijven.

De politiek komt op steeds grotere afstand van de volksuniversiteit te staan; de gemeente treedt om financiële redenen terug.

Bij sommige gemeenten bestaat het beeld dat de volksuniversiteit er enkel is voor mensen op MBO/HBO-niveau.

Het is zaak om uit te dragen dat 'volksverheffing' meer geld kost!

8. Highlights uit de plenaire discussie

Na de lunch werd verslag gedaan van de hoofdlijnen in de discussie in de verschillende werkgroepen. De plenaire discussie die vervolgens plaats vond, ging voornamelijk over Burgerschap en over het 'vermeende' stoffige imago van de volksuniversiteit.

Burgerschap integreren in (taal)cursussen?

Ton Nijhuis stelt dat er drie groepen zijn te onderscheiden:

1. de nieuwkomers die de Nederlandse taal moeten leren en baat hebben bij integratie van burgerschap in taalcurricula;
2. de klassieke volksuniversiteit-gangers die al goede burgerschapscompetenties hebben en het leuk vinden iets extra's te doen;
3. de laagopgeleide Nederlanders die je niet bereikt met een cursus Burgerschap of Staatshuishouding.

Voor de laatste groep stelt hij de volgende tweetrapsraket voor: eerst de mensen zien binnen te krijgen door ze te verleiden (met een programma met uitstapjes bijvoorbeeld) en vervolgens maatschappelijke relevantie in de cursus brengen. "Het lijkt nog teveel op democratie", klinkt het vanuit de zaal. "Je bereikt vooral de mensen die je toch al bereikt." De dagvoorzitter wil weten of groepen laagopgeleiden bereiken sowieso wel de taak is van de volksuniversiteit. Het antwoord is ja, als de volksuniversiteit een afspiegeling wil zijn van de hele maatschappij.

De volksuniversiteit kan in dit proces een bindende factor zijn door het aangaan van allianties met andere instanties en groepen in de samenleving. Een Marktplaats-achtige functie op educatief gebied.

Als de volksuniversiteit blijft vasthouden aan aanbodgericht werken, zal zij terrein verliezen. De twintigers en laagopgeleiden komen niet vanzelf naar je toe. Je zult uit je gebouw, je imago, je werkwijze moeten stappen om ze te bereiken.

De kern van de volksuniversiteit wordt gevormd door het samen bezig zijn met leren, in groepen. Dat moeten we behouden.

Het gaat toch om de volksuniversiteit die je in de toekomst wilt zijn, oppert iemand vanuit de zaal. In plaats van aanbodgericht zullen we meer vraaggericht moeten gaan werken. Daarnaast kun je mensen ook meer opzoeken in hun eigen omgeving en aansluiting zoeken bij lokale netwerken. Kijk verder dan je eigen netwerk, ga allianties aan. Wat dagvoorzitter Paula Patricio doet uitroepen: "De volksuniversiteit komt naar je toe deze zomer".

Andere naam en imago nodig?

Het woord 'universiteit' schrikt laaggeschoolden af en het imago van de volksuniversiteit is te stoffig, zo klonk door in de terugkoppeling. Een deel van de zaal onderschrijft dit. Maar er zijn ook tegengeluiden. Een van de deelnemers vindt het een discussie die zo oud is als de naam zelf en zinloos. Hij benadrukt dat de naamsbekendheid van de volksuniversiteit hoog is; bij een naamswijziging gaat ook die bekendheid en goede reputatie overboord. Volgens een onderzoek is de naamsbekendheid van de volksuniversiteit 80%. En een andere deelnemer vervolgt: "Steek geen energie in het denkbeeldige stoffige imago. We zijn springlevend." Als je als volksuniversiteit goed werk levert en laat zien wie je bent en wat je doet, dan zorgen de cursisten voor mond-tot-mondreclame. De volgende spreker vindt dat "te makkelijk": wie de twitter-generatie mee wil hebben, moet naar (digitale) plekken toe waar die jongeren te vinden zijn. Het is cruciaal dat een cursus goed vindbaar is; het maakt jongeren, namelijk geen bal uit waar ze die cursus volgen. Veel deelnemers aan de discussie vinden het noodzakelijk verder te werken aan de identiteit, ook via de sociale media. De vindbaarheid op internet is daarbij cruciaal. Om ervoor te zorgen dat niet iedere volksuniversiteit op dat gebied telkens het wiel moet uitvinden, is het belangrijk om een gezamenlijk kennisplatform op te richten.

Daarbij is het maar de vraag of de volksuniversiteiten veel moeten inzetten op e-learning. Mogelijk is van een aantal cursussen een aantal onderdelen geschikt voor leren via de digitale weg, maar de aanwezigen zijn het erover eens dat dat niet voor alle cursussen geldt. De kracht van de klassikale lessen zit hem juist in de interactie tussen docent en leerlingen en de ontmoeting met anderen.

Op initiatief van de oud-directeur van Volksuniversiteit Haarlem is een petitie opgesteld voor de leden van de Tweede Kamer. Deze petitie roept op tot een 'educatief akkoord' en om de BTW-heffing op de non-formele educatieve ingaande 1 juli 2013 niet ten uitvoer te brengen. De door de aanwezigen ondertekende petitie is verstuurd naar de voorzitter van de Tweede Kamer.

Onder andere met de klanken van 'Tulpen uit Amsterdam' verzorgde het Docentenkoor van Volksuniversiteit Amsterdam de muzikale afsluiting. Bij de borrel keken deelnemers én organisatoren terug op een inspirerende en feestelijke dag!

VOLKS
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM